Architektura i sztuka polskiego średniowiecza

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Wirtualny spacer
- Film + Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Gotyk_ceglany.

Architektura i sztuka polskiego średniowiecza

Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy.
Źródło: 1bumer, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Po przyjęciu chrześcijaństwa w Polsce zaczęły powstawać kamienne budowle w stylu romańskim, wzorowane na zachodnioeuropejskich. Pierwsi Piastowie byli wielkimi mecenasami sztuki: w stolicach biskupstw zostały wzniesione monumentalne katedry, w najważniejszych grodach zbudowano kościoły i pałace.

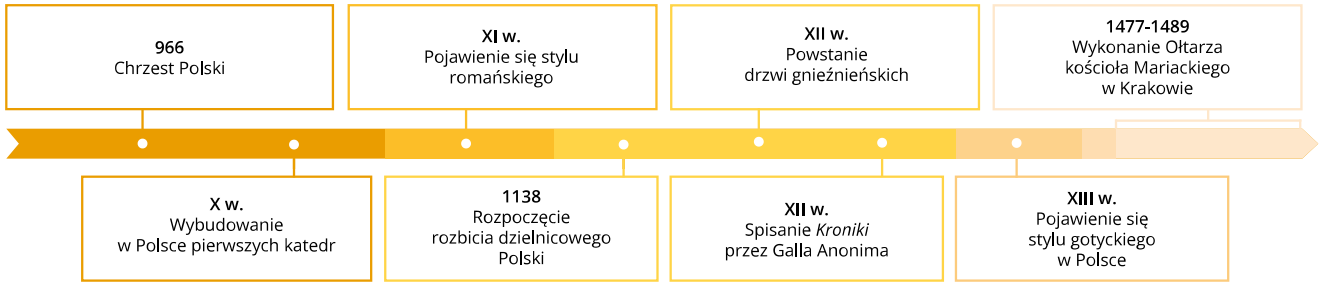

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz różnice między architekturą romańską i gotycką.
- Omówisz nowatorskie rozwiązania, które pojawiły się w architekturze polskiej i sztuce gotyku.
- Podasz przykłady zabytków romańskich i gotyckich na ziemiach polskich.

Przeczytaj

Polska sztuka romańska

Polska architektura wczesnego średniowiecza były wzorowana na zachodnich budowlach romańskich. Charakteryzowały się one grubymi murami z kamienia, małymi oknami, geometrycznym i masywnym kształtem bryły, okrągłymi wieżami i trójkątnymi dachami. W tym stylu powstawały przede wszystkim budowle sakralne (kościoły, klasztory), fundowane przez władców w X i XI wieku. W XI i XII wieku do grona fundatorów i mecenasów dołączyli możnowładcy duchowni i świeccy.

Romańska kolegiata św. Piotra w Kruszwicy, wzniesiona w początku XII wieku. Wskaż cechy architektury romańskiej.

Źródło: Cancre , Wikimedia commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Większość budowli świeckich była drewniana, zwykle murowane były te przeznaczone do celów reprezentacyjnych bądź obronnych. Wnętrza romańskich świątyni były bogato zdobione. Ściany pokrywano polichromiami (ozdoby malarskie), kolumny, portale czy tympanony – reliefami (płaskorzeźbami), a posadzki – mozaikami. Szczyt rozwoju architektury romańskiej w Polsce przypada na XII wiek.

Drzwi Gnieźnieńskie zostały wykonane w latach 70. XII w., prawdopodobnie na zamówienie księcia Mieszka

Inwestycje budowlane z okresu pierwszego państwa uległy zniszczeniu lub przebudowie. Najlepiej zachowały się ruiny pałacu i kaplicy wzniesionych przez Mieszka I na Ostrowie Lednickim. Jeszcze gorzej sytuacja przedstawia się w zakresie zachowania do naszych czasów romańskiego wystroju wnętrz. Do dziś przetrwał jedynie mały fragment realizacji z okresu wczesnego średniowiecza.

Starego. Przedstawiono na nich sceny z życia św. Wojciecha i historię jego męczeństwa. Drzwi są arcydziełem romańskiej sztuki odlewnictwa w brązie. Po gotyckiej przebudowie archikatedry gnieźnieńskiej zostały one wtórnie osadzone w gotyckim portalu bocznego wejścia do świątyni.
Źródło: fot. Andrzej Otrębski, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polska sztuka gotycka

Gotycki kościół na poznańskim Ostrowie Tumskim, w obecnym kształcie powstał w latach 1430-1447. Jakie cechy architektury gotyckiej widoczne są na przykładzie tej budowli?
Źródło: fot. Błażej Cisowski, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Sztuka gotycka rozkwitła w Polsce razem z wielkimi inwestycjami budowlanymi króla Kazimierza Wielkiego. Trudno jest porównywać polskie realizacje z monumentalnymi katedrami wzniesionymi w znacznie bogatszej Francji czy Niemczech, ale i tak gotyk przyniósł przełom. Charakteryzował się strzelistymi, wysokimi (sięgającymi nawet 100 m) budowlami wykonanymi z czerwonej cegły. Okna były wysokie i często zdobione witrażami. Szkielet budowli składał się z filarów i żeber, przez co wnętrze dzięki sklepieniom krzyżowo-żebrowym nabierało charakterystycznego wyglądu. W tym stylu zaczęły powstawać katedry, kościoły, a w miastach budowle publiczne – kamienice, ratusze, mury miejskie. Najwspanialsze budowle polskiego gotyku to Kościół Mariacki, Collegium Maius i barbakan w Krakowie, Kościół Najświętszej Marii Panny w Poznaniu, kolegiata w Wiślicy.

Najważniejszym elementem gotyckiej świątyni był bogato zdobiony ołtarz. W XIV wieku upowszechnił się w Polsce typ ołtarza szafowego, składającego się zwykle z trzech części (tzw. tryptyk). Popularne były też rzeźbiarskie przedstawienia Maryi z dzieciątkiem lub

ciałem Jezusa (tzw. pieta) – realistyczne, eleganckie, pełne harmonii. Najwyższy poziom europejski reprezentują dzieła norymberskiego rzeźbiarza Wita Stwosza, działającego w Krakowie pod koniec XV w. Stworzył on m.in. ołtarz dla kościoła Mariackiego w Krakowie i nagrobek króla Kazimierza Jagiellończyka w katedrze wawelskiej. Z okresu panowania Władysława Jagiełły zachował się w Polsce bardzo ciekawy zabytek sztuki ruskiej: król Jagiełło sprowadził z Rusi artystów, którzy stworzyli malowidła zdobiące wnętrze gotyckiej kaplicy zamkowej w Lublinie.

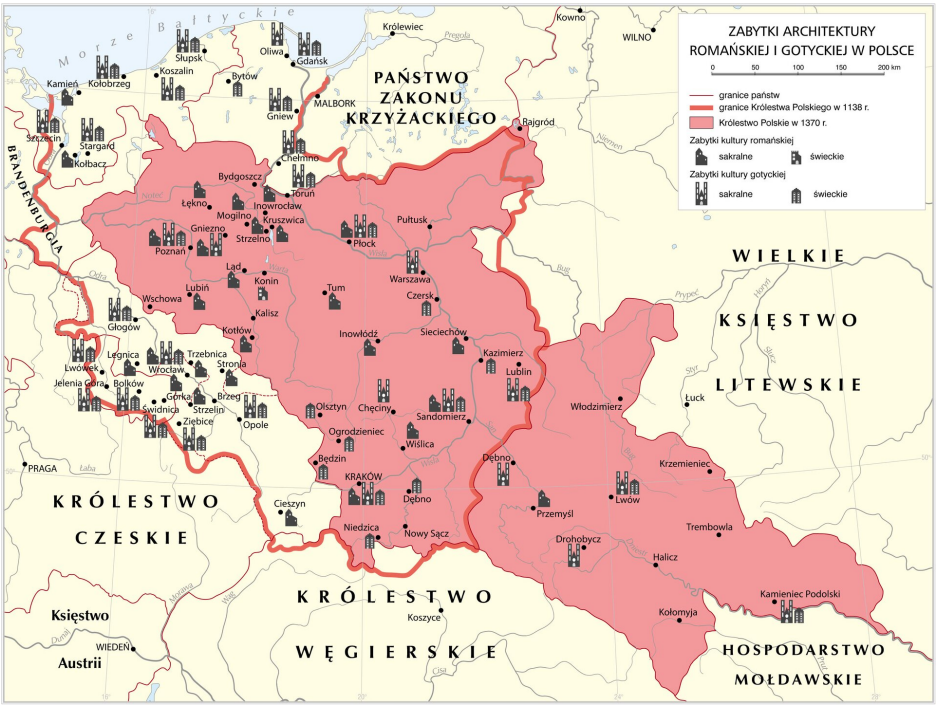

Na jakim terenie powstało najwięcej budowli gotyckich?

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

> **Ciekawostka**
>
> **Sztuka ormiańska**
>
> Po przyłączeniu Rusi Halickiej w XIV wieku w granicach państwa polskiego znalazła się spora grupa Ormian, znaczna ich część mieszkała we Lwowie. To tutaj w latach 1356–1363 stanęła pierwsza na ziemiach polskich świątynia ormiańska. Wzniósł ją włoski architekt o nazwisku Doring. Katedra wyróżniała się na tle innych XIV-wiecznych świątyń zbudowanych w stylu gotyckim. Nawiązywała ona do architektury ormiańskiej na Krymie oraz do stylu grecko-bizantyńskiego. Zbudowano ją

z surowego kamienia, na planie krzyża równoramiennego, w typie bazyliki, trzynawowej z transeptem (nawa poprzeczna). Ornamentyka miała kształt winnej latorośli z widocznymi wpływami armeńskimi i perskimi. Wnętrza zdobiła polichromia. Wspólne z innymi kościołami chrześcijańskimi we Lwowie były tylko łuki elewacyjne.

Najstarsza część lwowskiej katedry ormiańskiej z krużgankiem. Wskaż go na zdjęciu.

Źródło: Lestat (Jan Mehlich), Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Środkowa część ołtarza w krakowskim kościele Mariackim, wykonanego przez Wita Stwosza w latach 1477–1489. W dolnej partii scena Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, której towarzyszą apostołowie; powyżej scena Wniebowzięcia: Maria zasiadająca na tronie w niebie wraz z Jezusem, w otoczeniu aniołów.

Źródło: Aw58, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Słownik

sztuka gotycka

(niem. *gotik*) styl w sztuce średniowiecznej, powstał w XII w. we Francji; nazwa *gotyk* została użyta po raz pierwszy w połowie XV wieku przez włoskiego architekta i malarza

L.B. Albertiego, nawiązywała do germańskiego plemienia Gotów i określała wytwory kultury uważanej za prymitywną i barbarzyńską.

sztuka romańska

styl w sztuce średniowiecznej w XI–XIII w.; ukształtowany w Europie zachodniej; związany ze sztuką sakralną; nazwa pochodzi od słowa *Roma*, łacińskiej nazwy Rzymu i nawiązuje do rzymskiej władzy kościelnej

mecenat

opieka nad artystami i finansowanie ich działalności przez miłośników sztuki lub fundatorów i kolekcjonerów; określenie pochodzi od imienia Mecenasa, żyjącego w I w. p.n.e. opiekuna pisarzy rzymskich; określenie wywodzi się od nazwiska Gajusza Cilniusza Mecenasa, rzymskiego polityka i doradcy Oktawiana Augusta, patrona poetów

fundować

finansować, pokrywać koszty budowy obiektu albo realizacji przedsięwzięcia użyteczne społecznie, mającego służyć innym

możnowładca

członek potężnego, możnego rodu; wpływający na rządy kraju

Słowa kluczowe

styl gotycki, styl romański, średniowiecze, Polska w średniowieczu, kultura średniowieczna

Bibliografia

M. Walczak, *Kościoły gotyckie w Polsce*, Wydawnictwo M, Kraków 2015.

M. Walicki, *Sztuka Polska przedromańska i romańska do schyłku XIII wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1971.

A. Grzybkowski, *Gotycka architektura murowana w Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

Wirtualny spacer

Polecenie 1
Zapoznaj się z wirtualnym spacerem po bazylice św. Jakuba w Szczecinie i wykonaj polecenia.

Polecenie 2
Wymień najważniejsze cechy architektury gotyckiej. Wyjaśnij, czym różniła się ona od architektury romańskiej.

Polecenie 3
Gotyckim budowniczym przyświecało hasło: „Bliżej Boga”. Określ na podstawie bazyliki św. Jakuba w Szczecinie, co ono oznaczało i w jaki sposób gotycka architektura spełniała tę funkcję.

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj polecenia.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/D17ieJz88

Nagranie filmowe dotyczące Architektury i sztuki polskiego średniowiecza, część pierwsza.

Polecenie 2

Wymień cechy architektury romańskiej. Wskaż najważniejsze zabytki architektury romańskiej w Polsce.

Polecenie 3

Wyjaśnij pojęcie tympanon. Podaj jego przykłady w polskiej sztuce romańskiej.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/D17ieJz88

Nagranie filmowe dotyczące Architektury i sztuki polskiego średniowiecza, część druga.

Polecenie 4

Wymień cechy wspólne polskich zabytków piśmiennictwa z epoki romańskiej.

Polecenie 5

Wymień nowatorskie rozwiązania, które pojawiły się w polskiej architekturze i sztuce gotyckiej.

Polecenie 6

Wymień trzy wady i trzy zalety uniwersalizacji kulturowej oraz trzy wady i trzy zalety indywidualizacji stylu życia.

Ćwiczenie 1

Opisz, na czym polegał uniwersalny charakter kultury średniowiecznej.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się ze źródłami A i B. Następnie zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

Źródło A

Źródło: Stephen McCluskey, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.5.

Źródło B

> Gotycka architektura ceglana była alternatywą architektury kamiennej, zwłaszcza na terenie krajów północnoeuropejskich, przede wszystkim wokół basenu Morza Bałtyckiego (w obecnych krajach takich jak Dania, Finlandia, Niemcy, Polska, Litwa, Łotwa, Estonia, Białoruś, Szwecja, Holandia, Flandria, departamenty Nord i Pas-de-Calais), gdzie (nie wszędzie!) brakowało skalnych zasobów naturalnych [...]. Architektura ceglana objęła zarówno sztukę sakralną, jak i świecką. Sakralną architekturę reprezentują kościoły katedralne, klasztorne oraz przede wszystkim fary miast. Ceglane dzieła architektury odzwierciedlały prestiż mieszczaństwa, przede wszystkim w miastach hanzeatyckich, w których rozwinęło się prężnie

budownictwo świeckie – tak obwarowania, jak i budynki reprezentacyjne – ratusze i kamienice i inne budynki komunalne (np. szpitale). Dla rycerstwa i zakonów rycerskich czy kasztelanów wznoszono monumentalne zamki wraz z rozbudowanym systemem obronnym. Gotyk ceglany charakteryzuje się z jednej strony niewielką integracją z rzeźbą architektoniczną, charakterystyczną dla architektury kamiennej, z drugiej strony twórczym wykorzystaniem materiału budulcowego, przede wszystkim w dekoracji elewacji za pomocą cegieł o różnym stopniu wypalania (np. niedopałka, wiśniówka, zendrówka czy kopciałka). Pomimo ograniczonych możliwości rzeźbiarskich, wykonywano na cegle lub z terakoty i sztucznego kamienia płaskorzeźbione dekoracje (przede wszystkim ornamentalne i roślinne), ponadto cegła była formowana dla celów stricte dekoracyjnych, stąd też stosowano wyszukane geometryczne układy cegieł w elewacjach zewnętrznych, dekoracja akcentowała niektóre elementy budowli, np. portale, zwieńczenia fasad itd.

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Gotyk_ceglany.

Ćwiczenie 3

Przeanalizuj ilustracje A i B przedstawiające wnętrza kaplicy św. Krzyża w Lublinie. Następnie wskaż zdania prawdziwe i fałszywe. Krótko uzasadnij swoją odpowiedź.

Ilustracja A

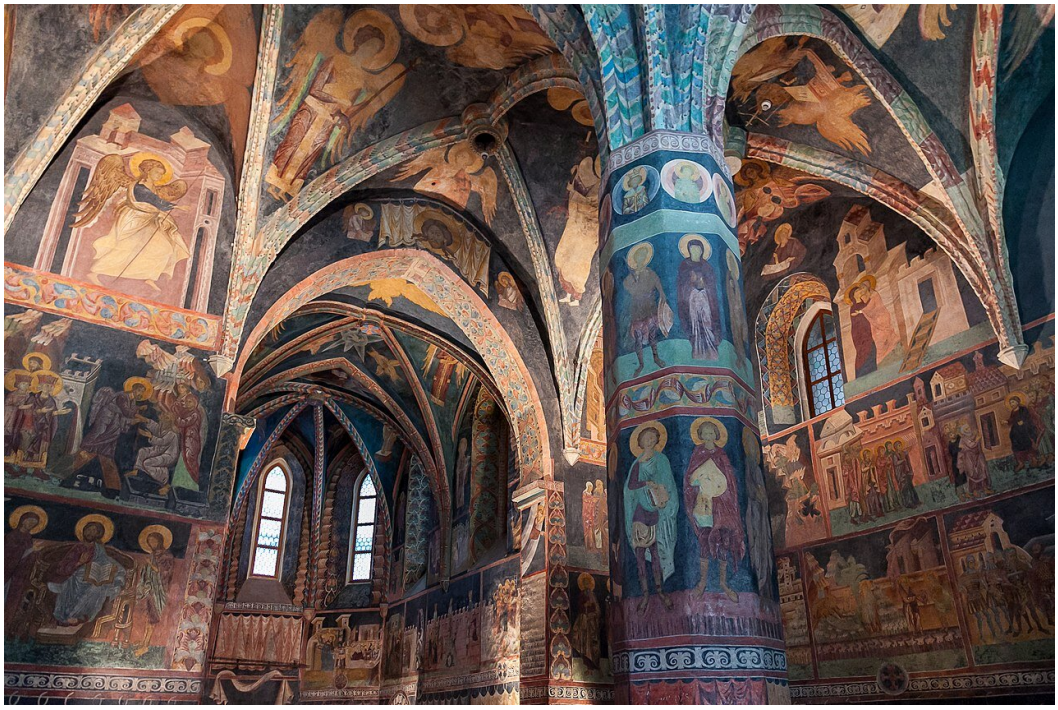

Źródło: AndrzejTru, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Ilustracja B

Źródło: Artinpl, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Architektura i sztuka polskiego średniowiecza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:
Zakres podstawowy
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
Zakres podstawowy
XIII. Kultura średniowiecza. Uczeń:
2) rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury, z uwzględnieniem dorobku polskiego średniowiecza;
Treści nauczania - wymagania szczegółowe
Zakres podstawowy
XIII. Kultura średniowiecza. Uczeń:
3) rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury, z uwzględnieniem dorobku polskiego średniowiecza;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje styl romański i gotycki;
- omawia nowatorskie rozwiązania, które pojawiły się w architekturze polskiej i sztuce gotyku;
- podaje przykłady zabytków romańskich i gotyckich na ziemiach polskich.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Architektura i sztuka polskiego średniowiecza". Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj" i filmami w sekcji „Film + Sprawdź się" tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Dwaj chętni/wybrani uczniowie (albo dwie grupy do trzech uczniów) przygotowują prezentacje na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj" oraz filmów. Nauczyciel rozdziela między nich zagadnienia tak, aby jedna osoba (albo jedna grupa) skupiła się na sztuce romańskiej, a druga – gotyckiej. Uczniowie mogą korzystać także z innych źródeł, a nauczyciel może służyć im podpowiedzią.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla uczniom temat i cel zajęć zawarte w sekcji „Wprowadzenie". Krótko przedstawia planowany przebieg lekcji.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. kto zapoznał się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach pytania z nim związane. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z tematem lekcji? Będą to obowiązujące ich kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranym osobom (lub przedstawicielom grup) zaprezentowanie swoich prac przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko dyskutują o prezentacjach, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i uzupełniać informacje.
2. Praca z multimedium („Wirtualny spacer"). Nauczyciel prosi, aby wybrany uczeń przeczytał polecenie nr 3: „Gotyckim budowniczym przyświecało hasło: „Bliżej Boga". Określ na podstawie bazyliki św. Jakuba w Szczecinie, co ono oznaczało i w jaki sposób gotycka architektura spełniała tę funkcję". Następnie prosi uczniów, aby podzielili się na 4-osobowe grupy i opracowali w nich odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedź.
3. Uczniowie nadal pracują w grupach. Nna podstawie przeczytanego tekstu oraz informacji zawartych w filach i spacerze wirtualnym układają pytania do quizu dla innych grup. Nauczyciel wraz z uczniami określa zasady rywalizacji i punktowania dobrych odpowiedzi (np. gra na czas lub na ilość poprawnych odpowiedzi). Przeprowadzenie gry w klasie. Nauczyciel lub wybrany uczeń dba o prawidłowy przebieg quizu zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Nauczyciel nagradza zwycięską drużynę, np. ocenami z aktywności.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli na temat architektury i sztuki polskiego średniowiecza.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów. Ocenia również przedstawione na początku lekcji prezentacje uczniowskie.

Praca domowa:

1. Wykonaj polecenie 2 z multimedium.
2. Wykonaj ćwiczenia nr 2 i 3 z sekcji „Film + Sprawdź się".

Materiały pomocnicze:

M. Walczak, *Kościoły gotyckie w Polsce*, Wydawnictwo M, Kraków 2015.

M. Walicki, *Sztuka Polska przedromańska i romańska do schyłku XIII wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1971.

A. Grzybkowski, *Gotycka architektura murowana w Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z informacjami w sekcji „Wirtualny spacer”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.